

В. Д. Борова
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Науковий керівник:
к. ф. н., доц. Жуковська В.В.

ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ ФЕНТЕЗІ (НА МАТЕРІАЛАХ РОМАНІВ УРСУЛИ ЛЕ ГУЇН)

Твори фентезі, беззаперечно, привертають увагу літературознавців та лінгвістів. Цікавість дослідників викликає нестандартна структура творів фентезі, вигадливість та певна екзотичність сюжетів. Жанр фентезі – унікальний, і створення подібних творів вимагає не тільки плідної праці, а й багатой уяви письменника.

Дослідження творів жанру фентезі сприяє кращому розумінню їх структури та процесу створення. Науковий інтерес також викликає вивчення творчості окремих письменників, які є видатними представниками свого жанру. З цієї причини цілком актуальним є вивчення жанрових особливостей творів фентезі на матеріалах творів відомої американської письменниці Урсули Ле Гуїн.

Свого часу дослідженням поняття жанру та класифікації жанрів займалися такі вітчизняні науковці, як Т.Кушнірова [4], Н. Копистянська [2], Т. Бовсунівська [1], А. Юриняк [6] та інші. Питання жанрових особливостей творів фентезі висвітлювали Н. Логвіненко [10], О. Манахов [7], Д. Паранюк [8]; вказані питання також порушили у своїх розвідках Д. Грант [12], Д. Клют [12], Б. Еттебері [11] та інші.

Попри вже проведені дослідження, вищевказані питання потребують подальшого розгляду, тож мета запропонованої статті – систематизувати відомості про поняття «жанр», охарактеризувати відмінні риси жанрів фентезі та фантастики, проаналізувати жанрові особливості фентезі на матеріалах творів Урсули Ле Гуїн. Для проведення даного дослідження були використані загальнонаукові методи аналізу, синтезу, класифікації та узагальнення.

Перш, ніж заглиблюватися у жанрові особливості творів фентезі авторства Урсули Ле Гуїн, надамо дефініцію поняття «жанр». Узагальнення літературознавчого трактування поняття «жанр» наведено у визначенні, запропонованому Т. Кушніровою: «жанр – це своєрідний «кістяк» твору, його основа. Іншими словами, жанр – це те, що надає читачеві базову інформацію про те, що собою являє твір» [4]. У «Лексиконі загального та порівняльного літературознавства» авторства Анатолія Волкова поняття «жанр» визначається як «...вид змістовної форми, яка зумовлює цілісність літературного твору, що визначається єдністю теми, композиції та мовленнєвого стилю» [5: 197]. О. Галич описує жанр наступним чином: «... історично сформований тип художнього твору, який синтезує характерні

особливості змісту та форми певного виду творів, має відносно сталу композиційну будову, яка постійно розвивається та збагачується» [9: 251].

У літературознавстві існують різні підходи до класифікації жанрів. Зокрема, загальновідомий поділ жанрів на епос, лірику і драму – це класифікація за родовою змістовністю, проте існують також інші класифікації: за пафосом (героїчний, елегійний, трагедійний), за способом існування (усний, письмовий), за типом мовлення (вірш, проза) [5: 198].

Серед усіх видів жанрів фентезі є найяскравішим, оскільки фентезі – один з «наймолодших» жанрів, адже вперше поняття «фентезі» з'явилося у 20-30 рр. ХХ століття. Фентезі важливо відмежовувати від фантастики, хоча ці жанри в чомусь схожі та часто ототожнюються, між ними існують певні відмінності.

Фантастика як літературний феномен розглядає загальні для літератури проблеми (наприклад, відносини людини та суспільства), проте характеризується введенням «елемента незвичайного» (наприклад, сюжет базується на описі земного життя в далекому майбутньому). Крім того, у фантастиці світ існує за певними технологічними принципами [5: 363].

Твори фентезі навпаки зображають повністю вигаданий світ, де все існує за законами магії та чаклунства. Персонажами фентезі є казкові або міфічні істоти, як, наприклад, гобіти, ельфи, гноми та орки у «Володарі пернів». Анатолій Волков виокремлює такі характеристики жанру фентезі: наявність рівноваги у Всесвіті, за порушення якої карають; наскрізна дихотомія «добро-зло»; мотив «amor fati» - матеріальна винагорода за зусилля героя [5: 592].

У своїй науковій праці О. Манахов наводить цитату польського письменника-фантаста та публіциста А. Сапковського про те, що основним джерелом фентезі є міфологія різних країн світу [7: 1]. Відповідно з огляду на давньогрецькі міфи можна зробити наступні висновки про дистинктивні ознаки творів фентезі:

- наявність Богів (або будь-яких інших надприродних вигаданих істот із надприродними здібностями), які наглядають за людським життям (як це робили Зевс та інші боги у давньогрецьких міфах);
- сюжет базується на історії людини із певними надзвичайними можливостями (іншими словами, головний герой історії має чимось істотно виділятися з натовпу). Прикладом слугує Геракл: його виняткові риси – кмітливість, сила та відвага;
- наявність фантастичних істот, що населяють вигаданий у творі світ;
- наявність певного завдання або випробування, яке має виконати герой або герої (аргонавти здобувають золоте руно; Геракл здійснює 12 подвигів; Фродо Беггінс знищує Правлячий Перстень). Мета завдання завжди різна у кожному творі [7: 1].

Розглянемо, як вищевказані характеристики втілені у творах Урсули Ле Гуїн. Риса, яка передусім привертає увагу в творах письменниці – персонаж, який є центром оповідання. Оскільки мова йде про твори фентезі, центральним персонажем цілком може виступати і магічна істота, проте в

кожному

творі

Урсули Ле Гуїн центральним персонажем виступає людина, хай навіть і з надприродними здібностями. Романи «Чарівник Земномор'я» та «Гробниці Атуану», що належать до циклу «Земномор'я», не є виключенням.

Перша ознака творів фентезі – світ, в якому панують магія та чаклунство. Уже сама назва твору – «Чарівник Земномор'я» – допомагає зрозуміти, що події твору відбуватимуться у повністю вигаданій реальності, в якій не діють закони людського світу. В основі роману знаходиться історія юнака на ім'я Д'юні. Хлопець ще змалку володіє магічними здібностями, за допомогою яких рятує своє село від загарбників. Тут спостерігаємо другу ознаку – центральна історія людини із певними надприродними здібностями. Д'юні повторив заклинання за своєю тіткою, яка трохи зналася на магії. При цьому хлопчик сам не задумувався про значення слів, але заклинання подіяло. У творі про це сказано в наступному уривку:

Next day herding the longhaired goats on the meadows of High Fall, Duny shouted to them the words he had heard, not knowing their use or meaning or what kind of words they were:

*Noth hierth malk man
hiolk han merth han!*

He yelled the rhyme aloud, and the goats came to him. They came very quickly, all of them together, not making any sound. They looked at him out of the dark slot in their yellow eyes.

Duny laughed and shouted it out again, the rhyme that gave him power over the goats. They came closer, crowing and pushing round him” [13: 3].

Ще один головний герой із надприродними здібностями – маг Огіон Мовчазний, який стає вчителем Д'юні. Крім того, Огіона та Д'юні об'єднує спільний життєвий досвід: обидва вони застосовували магію, щоб допомогти людям. Так, Д'юні закрив своє село туманом, сховавши людей від загарбників; Огіон же «говорив» із горою, тим самим заспокоїв її та запобіг страшному землетрусу, врятувавши жителів міста:

“They knew him and did him honor by the Prince's order and their own will, for ten years ago Ogion had saved the city from earthquake that would have shaken the towers of the rich down to the ground and closed the channel of the Armed Cliffs with avalanche. He had spoken to the Mountain of Gont, calming it, and had stilled the trembling precipices of the Overfell as one soothes a frightened beast”[13: 18].

Головне фантастичне створіння у творі – безіменна істота, яка з'явилася, коли Д'юні намагався викликати душу покійної принцеси Ельфарран:

“Ged fell, struggling and writhing, while the bright rip in the world's darkness above him widened and stretched. The boys that watched fled, and Jasper bent down to the ground hiding his eyes from the terrible light. Vetch alone ran forward to his friend. So only he saw the lump of shadow that clung to Ged, tearing at his flesh. It was like a black beast, the size of a young child, though it seemed to swell and shrink; and it had no head or face, only the four taloned paws with which it gripped and tore”[13: 42].

На Д'юні чекають два головних випробування. З першим він стикається, коли перед ним стає вибір: постійно тікати від істоти чи знищити її. Так, Д'юні повинен побороти свій страх. Друге випробування – безпосередньо знайти істоту та позбавитись від неї. Головна боротьба у творі – змагання між двома іпостасями Д'юні: гордовитий та зарозумілий маг-початківець, що прагне слави та грошей, та розумний зрілий молодий чоловік, який вміє брати на себе відповідальність за свої вчинки.

Другий визначний твір Урсули Ле Гуїн – «Tombs of Atuan». Цього разу Д'юні виступає в творі радше другорядним персонажем. А в основі лежить історія дівчинки на ім'я Тенар. Тенар – Єдина Жриця Гробниць Атуану. Волі дівчинки підпорядковуються всі інші жриці. Отже, знову ж таки: в центрі оповідання – людина, наділена винятковою владою над іншими:

“She was fifteen. It was over a year since she had made her crossing into womanhood and at the same time had come into her full powers as the One Priestess of the Tombs of Atuan, highest of all high priestesses of the Kargad Lands, one whom not even the Godking himself might command”[14: 10].

Фантастичні істоти цього роману – так звані Безіменні. Це темні створіння, яким служить Єдина Жриця. Із Безіменними пов'язаний певний ритуал (після якого, власне, Тенар і стає Єдиною Жрицею): Безіменні поглинають потенційну жрицю, і та служить їм до кінця життя шляхом людських жертвоприношень. Наступний уривок описує шлях пошуку, становлення Єдиної Жриці та проведення ритуалу, ключову роль в якому відіграють Безіменні:

“If it reaches the age of five years unblemished, then it is known that the body of the child is indeed the new body of the Priestess who died. And the child is made known to the Godking in Awabath, and brought here to her Temple and instructed for a year. And at the year's end she is taken to the Hall of the Throne and her name is given back to those who are her Masters, the Nameless Ones: for she is the nameless one, the Priestess Ever Reborn.” [14: 4].

Мотив боротьби добра та зла виражається у пошуках себе, намаганні Д'юні визволити Тенар з-під влади Безіменних та нагадати їй, хто вона насправді. Зрештою, дівчина усвідомлює, що її справжнє призначення – нести мир та добро мешканцям Земномор'я.

Підсумовуючи усе вищесказане, можна зробити висновок, що твори фентезі – це досить специфічний літературний жанр зі своїми правилами, цікавий для різноаспектних досліджень; твори Урсули Ле Гуїн не лише яскраво ілюструють усі ознаки жанру фентезі, а й висвітлюють проблеми людських взаємовідносин та інші аспекти людського життя: боротьбу зі своїми негативними рисами та пошуки справжнього себе.

Перспективу подальших досліджень з обраної проблематики вбачаємо у вивченні жанрових особливостей творів фентезі на матеріалах творів інших визнаних представників жанру, проведенні порівняльного аналізу та систематизації дистинктивних ознак аналізованого жанру.

Список використаних джерел та літератури

1. Когнітивна жанрологія і поетика: монографія. К. : Київський університет, 2010. 190 с.
2. Копистянська Н.Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства: монографія. Львів: ПАІС, 2005. 368 с.
3. Куц М. О. Аналіз лінгвістичних особливостей твору Урсули К. Ле Гуїн “The Wizard of the Earthsea” Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2020. №2 (20).
4. Кушнірова Т. В. Жанр як структурована категорія сучасного літературознавства. *Наукові записки ХПНУ ім. Г.С. Сковороди*, Харків: ППВ «Нове слово», 2010, Випуск 1(61), 4.2, С.168–175.
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / за ред. А. Волкова, О. Бойченка, І. Зварича. Б. Іванюка, П. Рихла. Чернівці, Золоті Литаври, 2001, 636 с.
6. Літературні жанри малої форми / А. Юриняк. К. : Смолоскип, 1996. 134 с.
7. Манахов О. І. Літературна традиція і жанр фентезі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: *Філологія*. 2014. №8. Т. 2.
8. Паранюк Д. В., Червінська О. В. Еволюція фантастики у метажанр фентезі: дис. канд. філ. наук. Чернівці, 2019, 226 с.
9. Теорія літератури: підруч. Для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. [за наук. ред. О. Галича]. Вид. 4-е, стер. Київ : Либідь, 2008. 486 с.
10. Фентезі як вид фантастичної прози (Наталія Логвіненко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії літературної освіти Інституту педагогіки НАПН України). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ulvzsh_2014_5_12
11. Attebery V. The Fantasy Tradition in American Literature URL: <https://archive.org/details/fantasytradition00atte/page/2/mode/2up>
12. Clute J. The Encyclopedia of Fantasy. London: Orbit, 1999. 1076 p.
13. Ursula K. Le Guin A Wizard of Earthsea URL: <https://manifesto-library.espivblogs.net/files/2018/10/Ursula-K.-Le-Guin-Earthsea-Cycle-01-A-Wizard-Of-Earthsea-1984.pdf>
14. Ursula K. Le Guin The Tombs of Atuan URL: <https://www.pdfdrive.com/earthsea-cycle-02-tombs-of-atuan-e187845974.html>